

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ОВОЛОДІННЯ ІНШОМОВНОЮ МОВЛЕННЕВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ

Л.В. Бондар

*старший викладач кафедри теорії і практики французької мови
аспірант кафедри англійської мови технічного спрямування №1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглянуто питання реалізації формуючої індивідуалізації навчання іншомовної мовленнєвої діяльності студентів немовних вузів, формування індивідуального стилю діяльності, визначена роль стратегій у навчанні профорієнтованому читанню студентів ВНЗ.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, індивідуальний стиль, стратегії навчання.

Процеси європейської інтеграції зробили іншомовну підготовку студентів немовних спеціальностей одним із найголовніших компонентів вищої освіти, одним з основних механізмів реалізації інтеграційних процесів, мобільності студентів, науковців та фахівців інженерних спеціальностей. Одним із провідних принципів сучасного процесу навчання є гуманізація освіти, націлена на всебічний розвиток особистості студента засобами певного навчального предмету, формування творчої особистості, становленні її індивідуальності, що виявляється неможливим без значної індивідуалізації самого процесу навчання. Концепція вищої освіти України акцентує увагу саме на індивідуалізації процесу навчання. У процесі навчання іноземної мови феномен особистісно-орієнтованої освіти реалізується в межах концепції комплексної індивідуалізації, розробленої С.Ю. Ніколаєвою, що базується на всебічному врахуванні та цілеспрямованому розвитку важливих для успішного оволодіння іншомовним мовленням індивідуально-психологічних особливостей учнів, цілеспрямованій дії на стимулювання відповідних мотивів навчання, безперервному розвитку пізнавальних процесів та постійному вдосконаленню мовленнєвих навичок і вмінь, що набуваються і згодом організуються в індивідуальний стиль оволодіння іншомовним мовленням. Таке управління індивідуальною навчальною діяльністю учнів, спрямоване на оволодіння іншомовною діяльністю, здійснюється за допомогою певних видів індивідуалізації (мотивуючої, регулюючої, розвиваючої та формуючої) та адекватних способів і засобів організації навчального процесу.

Індивідуалізація навчання профорієнтованому читанню студентів немовних вузів на початковому етапі навчання є одним з найголовніших шляхів підвищення ефективності

навчання, адже впродовж багатьох десятиліть навчання ІМ у немовних вузах носило досить факультативний характер, не мало комунікативного спрямування і полягало здебільшого у перегляді студентами досить застарілої іншомовної літератури з метою засвоєння мінімального обсягу фахової термінології.

Різновиди мови, які використовуються для обслуговування різних галузей людської діяльності та професій, одержали назву професійно спрямованої мови. Під час навчання професійно спрямованої мови студенти вивчають іноземну мову не в повному обсязі, а лише в тій мірі, що забезпечує їм виконання професійних обов'язків. Таким чином, іншомовне професійно спрямоване читання є складовою частиною в загальній системі діяльності фахівця у будь-якій галузі людської професійної діяльності. У широкому значенні це читання іноземною мовою в інтересах професії. Сучасні дослідники визначають, що більшість фахівців-нефілологів користуються насамперед читанням з усіх видів іншомовної МД, яких вони навчалися. У галузі професійно спрямованого навчання ІМ розвиток саме навичок та умінь читання дає можливість оволодіти змістовною, понятійною і навіть термінологічною базою для подальшого розвитку усного мовлення та письма. Таким чином, при навчанні ІМ за професійним спрямуванням у немовних ВНЗ було б доцільним використання такої методики навчання, коли б усі види мовленнєвої діяльності розвивались комплексно, але з пріоритетом саме читання. Професійна орієнтація читання визначає підхід до формування навичок та вмінь у даному виді мовленнєвої діяльності, так як студенти вищих технічних закладів вивчають мову в обмеженому об'ємі, тільки для оволодіння тими навичками та вміннями, які будуть необхідними майбутньому спеціалісту у його професійній діяльності.

Ефективність навчання іншомовному мовленню визначається сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів. До об'єктивних факторів, що впливають на процес навчання читання можна віднести дидактичні особливості даного виду мовленнєвої діяльності. У якості суб'єктивних факторів виступають індивідуально-психологічні особливості студентів, рівень сформованості яких визначає успіх оволодіння читанням іноземною мовою. Індивідуалізація процесу навчання читання – це система взаємообумовлених дій викладача та студентів, яка приймає до уваги специфіку умов навчання, особливості виду мовленнєвої діяльності, а також індивідуально-психологічні характеристики студентів. Індивідуалізація навчання є одним з основних принципів дидактики. Для комунікативного методу навчання ІМ індивідуалізація є головним, якщо не єдиним реальним засобом створення мотивації та активності у навчальній діяльності. Діяльність читання є глибоко індивідуалізованим процесом, що залежить від загального рівня навченості студента, сформованості його іншомовних знань, навичок та вмінь, процес навчання цьому виду мовленнєвої діяльності повинен бути максимально індивідуалізованим.

Існують різні підходи до визначення психологічної структури особистості. В.П.Кузовлев та Є.І.Пассов розглядають у своїх роботах індивідуальний підхід у навчанні іноземних мов, в основі якого знаходиться класифікація Б.Г.Ананьєва, який виділяв у структурі індивідуальності, властивості людини у трьох аспектах її життєдіяльності: особистісну, суб'єктну, індивідну підструктури. Поняття «індивід» фіксує комплекс природних властивостей людини, «особистість» включає сукупність соціальних якостей. Поняття «індивідуальність» характеризує цілісну людину в єдності її природних та соціальних якостей, які функціонують і виявляються в структурі властивостей людини як суб'єкта діяльності. Системно-структурний підхід до індивідуальності дозволяє говорити про «індивідну», «суб'єктивну», «особистісну» індивідуалізацію, між якими існує тісний взаємозв'язок. Індивідна індивідуалізація знаходить своє відображення у варіації завдань для студентів в залежності від їх здібностей та рівня знань. Для навчання іноземної мови урахування суб'єктних властивостей студента має велике значення, адже у кожного студента є свій спосіб оволодіння знаннями, своя стратегія у навчальній діяльності. Суб'єктна індивідуалізація дає можливість викладачу допомогти кожному студенту виробити свій стиль діяльності, який В.С. Мерлін та Е.А.Клімов визначають як індивідуально-своєрідне поєднання прийомів та засобів дія-

льності, що забезпечують найкраще виконання даною людиною і стійко характеризують його в деяких типових умовах. Особистісна індивідуалізація базується на урахуванні інтересів, духовних потреб, моральних цінностей, відношенні до навколишнього світу. Між трьома видами індивідуалізації існує тісний взаємозв'язок. Наприклад, формування індивідуального стилю діяльності неможливе без особистісної індивідуалізації, тому що для цього необхідно індивідуалізувати не тільки зміст завдань та організацію навчальної роботи, але й мотивацію діяльності.

На основі психологічної структури особистості К.К.Платонова С.Ю.Николаєвою розроблена вітчизняна теорія комплексної індивідуалізації навчання ІМ, яка базується на врахуванні і розвитку компонентів психологічної структури особистості. Чотири підструктури особистості зумовили виділення чотирьох видів індивідуалізації: мотивуючої, регулюючої, розвиваючої та формуючої.

Перша підструктура спрямованості є системою стійких мотивів, яка впливає на компоненти структури особистості, на психічний стан, на пізнавальні, емоційні, вольові психічні процеси. Друга підструктура психологічної структури об'єднує навички, уміння та звички, що набуваються у процесі навчання. До третьої підструктури відносять психічні процеси та емоційно-вольові якості особистості, врахування рівня функціонування та цілеспрямований розвиток яких є змістом розвиваючої індивідуалізації навчання ІМ. Рівень сформованості зорової оперативної пам'яті, словесно-логічного мислення, концентрації уваги має великий вплив на ефективність оволодінням читання. Четверта підструктура особистості включає особливості індивіда, темперамент, стать, вік, які обумовлюють індивідуальний стиль діяльності, під яким розуміють відносно стійку індивідуально-своєрідну організацію діяльності, що формується в результаті зусиль людини з найкращого досягнення цілей в даних зовнішніх та внутрішніх умовах.

Виділяють два типи оволодінням іноземною мовою або два стилі діяльності – комунікативний та некомунікативний. В основі такого поділу знаходяться поняття екстраверсії та інтраверсії. Індивідуальна різниця між виділеними типами має місце не тільки у ступені активності одних та пасивності інших, а й у формах протікання цієї активності у процесі оволодіння іноземною мовленнєвою діяльністю: комунікативний тип оволодіння ІМ характеризується такими якостями як активність, ініціативність, реактивність, в той час як некомунікативному типу властива інактивність. Отже, виходячи з даного положення, для успішного оволодіння профорієнтованим читанням є ва-

жливим визначити особливості мовленнєвої поведінки студентів. Формуюча індивідуалізація передбачає: встановлення вихідного рівня сформованості індивідуального стилю діяльності з урахуванням приналежності студента до комунікативного чи некомунікативного типу та формування індивідуального стилю діяльності студентів у процесі навчання читанню.

Одним із перших дав визначення стилю Б.М.Теплов, який аналізував його як спосіб успішного виконання діяльності, що залежить від здібностей людини. Автор зазначав, що здатність людини до того чи іншого виду діяльності зумовлена її певними індивідуально-психологічними здібностями. Вітчизняна концепція індивідуального стилю представлена як система типологічно зумовлених засобів і прийомів діяльності. Водночас успішність діяльності виступає ознакою сформованості стилю, а неуспішність – ознакою стихійно сформованого та типологічно неадекватного стилю. Доведено, що стиль виникає тоді, коли є свобода самовираження, а регламентована діяльність не сприяє формуванню індивідуального стилю. У структурі індивідуального стилю діяльності виділяють такі основні компоненти: стиль операцій, стиль дій чи реакцій, стиль ціле утворення.

В методичній літературі існує два підходи до формування ІС. Один з яких базується на організації таких видів діяльності студентів на заняттях і вдома, які співпадають зі спонтанно обраними студентами способами і прийомами, яким вони надають перевагу в досягненні успіху в навчанні. І другий підхід включає додаткові способи і прийоми, які відрізняються від тих, яким учні спонтанно надають перевагу, або до яких звикли. Для практичної реалізації формування ІС необхідно визначити його компонентний склад. В методичній літературі дане питання розглядається в дослідженнях стратегій і стилів навчання. Термін «стратегія» є найуживанішим терміном на сучасному етапі. Застосування стратегій читача може розглядатись як реалізація когнітивних принципів планування (конструювання – вибір, створення схеми, реалізація очікувань), виконання (ідентифікація сигналів та висновки з них); оцінювання (перевірка гіпотез: підбір сигналів до схем); корекція: повторний перегляд гіпотез.

Під стратегією розуміють певним чином організовану, цілеспрямовану та керовану лінію поведінки, обрану індивідом для виконання завдання, яке він ставить собі сам, або з яким він стикається. Це також мовленнєві заходи, які користувач мовою застосовує для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації вмінь та навичок, для того, щоб задовольнити комунікативні потреби у певному кон-

тексті та успішно виконати поставлене завдання у найбільш зрозумілий або найбільш економний спосіб залежно від його конкретної мети. Стратегії навчання можуть застосуватися свідомо у відповідь на проблему, яку студент проаналізував та зрозумів, вони можуть стати автоматизованими, можуть змінюватися, неефективні стратегії можливо усунути або модифікувати, новими стратегіями можливо оволодіти, а стратегії, що підтвердили свою ефективність можуть бути застосовані у нових ситуаціях.

Класифікація за Л.Р.Оксфорд є найповнішою, найдетальнішою, найуживанішою класифікацією, яка поєднала запозичені поняття у інших дослідників – прямі, непрямі та когнітивні, метакогнітивні і соціо-афективні стратегії. Прямі, в свою чергу, підрозділяються на мнемотехнічні, когнітивні та компенсаторні, вони спрямовані саме на оволодіння лінгвістичним матеріалом, в той час як непрямі – метакогнітивні, афективні, соціальні мають опосередкований вплив на засвоєння лінгвістичного матеріалу, вдосконалення іншомовної мовленнєвої діяльності. Когнітивні стратегії, що використовуються під час читання, є необхідними для розуміння нової інформації та для пригадування вже відомої, наприклад: перечитування, але кожного разу необхідно ставити нове завдання; застосування вибіркового виду читання, типовими завданнями якого є заповнення таблиць, схем, діаграм, використання різних джерел для отримання інформації (словників, довідників); аналіз – до якої частини мови належить те чи інше слово; контрастивний аналіз – порівняння спільних та відмінних рис обох мов; переклад.

Компенсаторні стратегії – допомагають розвинути у студентів здатність та готовність подолати дефіцит своїх знань, умінь та навичок, наприклад: використання лінгвістичних ключів – суфіксів, порядку слів; використання нелінгвістичних ключів: слів, чисел, літер, що вказують на послідовність подій, на логічний зв'язок.

Метакогнітивні стратегії – застосування даних стратегій під час читання дозволяє студентам регулювати процеси пізнання, організації своєї діяльності, контролювати та оцінювати свої успіхи та невдачі у оволодінні даним видом мовленнєвої діяльності: пригадування вже відомого матеріалу, що може слугувати базою для нового, повторюється необхідна лексика, що має зв'язок із темою тексту; визначення цілей, задач та терміну їх досягнення; визначення мети виконання завдання з читання: вибір необхідної інформації, ознайомлення з основним змістом, детальне вивчення тексту; планування виконання завдань з читання: аналіз завдання, визначення вимог

для успішного виконання завдання, перевірка рівня знань, організація засобів для усунення дефіциту знань; саморегулювання, тобто перевірка студентом ефективності даної стратегії; самооцінка.

В основі виявлення рівня сформованості індивідуального стилю є анкетування та тестування. Стиль діяльності складається з стратегій, отже, необхідно встановити рівень сформованості стратегій читання рідною та іноземною мовами. Визначення рівня сформованості володіння стратегіями за допомогою анкетування та тестування дозволяє розподілити студентів за типологічними групами. Реалізація формуючого виду індивідуалізації навчання профорієнтованому читанню здійснюється з урахуванням та базуючись на особливостях стилю діяльності, який склався у студентів під час їхнього навчання у школі.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що для реалізації формуючої індивідуалізації рекомендується використовувати наступні прийоми: формулювання рекомендацій з організації учбової діяльності (режим роботи, алгоритми виконання завдання), які враховують особливості мовленнєвої поведінки студентів комунікативного та некомунікативного типів; підбір мовленнєвих партнерів, який відбувається також з урахуванням вищезгаданих типів; розмежування режимів виконання та обсягу завдань у процесі навчання читанню; визначення раціонального завдання для студентів різних типів.

Відповідно, засобами реалізації формуючої індивідуалізації є адаптуючі роздавальні картки (опори), пам'ятки щодо формування індивідуального стилю оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю. Виходячи з того, що компонентами індивідуального стилю є стратегії, реалізація формуючої індивідуалізації спрямована саме на навчання, корекцію та удосконалення стратегій. Моделі навчання стратегіям базуються на одному чи декількох принципах: навчання стратегіям передбачає інформування студентів про важливість або значення тих результатів, на які вони очікують,

тобто принцип свідомого підходу у навчанні формування стратегій у читанні; тренування має здійснюватися у контексті, як умовою оволодіння визначеним мовленнєвим умінням читання у зв'язку з можливою проблемою, яка виникає під час застосування даного вміння на дотекстовому, текстовому та післятекстовому етапах роботи з текстом; принцип інтерактивності – тренування стратегії відбувається до тих пір, поки студенти не продемонструють здатність регулювати її застосування; ефективне навчання стратегіям можливе на базі визначення вихідного рівня володіння стратегіями, що дає можливість визначити, якій стратегії необхідно навчити студента в залежності від його потреб, та надає можливість індивідуалізувати навчання стратегіям.

Модель навчання стратегіям може бути реалізована за допомогою етапів (технологій), наприклад: коментування, коли студентам пропонується зробити завдання з читання даного тексту, і вони мають прокоментувати свої дії; пояснення важливості та значення використання стратегії, що допомагає студентам усвідомити важливість використання стратегій навчання при виконанні завдань з читання; організація практики у перенесенні стратегій, що використовуються під час читання рідною мовою на іншомовне читання.

Важливою є послідовність прийомів надання допомоги: спонукання до використання стратегії – схвалення, аналіз помилок та недоліків, підказка: допомога студенту у виконанні завдання за допомогою навідних питань, поділ завдань на підзавдання, аналіз: чому студент дає саме таку відповідь; демонстрація відповідного способу виконання для кращого розуміння; пояснення, наведення прикладів. Можливе поступове збільшення вимог до виконання завдань, зменшення рівня допомоги при незмінному рівні складності читання, збільшення вимог можливе за рахунок змінення досягнення мети читання. Важливим етапом є оцінювання успішності застосування стратегій, яке відбувається як за участю викладача, так і самостійно.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання* / [метод. рекомендації / наук. ред. Ніколаєв С. Ю.]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. *Індивідуалізація обучения иноязычной речевой деятельности как средство создания коммуникативной мотивации* (на матеріалі обучения говорению на английском языке в средней школе): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / В. П. Кузовлев. – М., 1982. – 245 с.
3. *Мерлин В.С., Климов Е.А.* Формирование индивидуального стиля деятельности в процессе обучения / В. С. Мерлин, Е. А. Климов // Советская педагогика. – 1967. – № 4. – С. 111.
4. *Николаева С.Ю.* Индивидуализация обучения иностранным языкам: [Монография] / С. Ю. Николаева. – К.: Выща шк., 1987. – 139 с.

5. *Николаева С.Ю.* Основы индивидуализации процесса обучения иностранному языку в языковом педагогическом вузе: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / С. Ю. Николаева. – М., 1989. – 495 с.
6. *Пассов Е.И.* Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: [пособ. для учителей иностр. яз.] / Е. И. Пассов. – М.: Просвещение, 1985. – 208 с.
7. *Труханова Т.І.* Індивідуалізація навчання професійно орієнтованого читання англійською мовою студентів технікумів та коледжів економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 «Методика навчання (з галузей науки)» / Т. І. Труханова. – К., 2001. – 19 с.
8. *Bezille H.* Autoformation, individualisation: l'autonomie en question / H. Bezille // Cahier de la Maison de la recherche. – 1991. – Lille III. – n. 5. – P. 23-31.
9. *Cyr P.* Les stratégies d'apprentissage / P. Cyr. – Paris: Clé International, 1998. – 60 p.
10. *Demaizère F., Foucher A.* Individualisation et initiative de l'apprenant / F. Demaizère, A. Foucher // Etudes de Linguistique Appliquée. – 2006. – № 110. – P. 227-236.
11. *Oxford R.L.* Language learning strategies: What every teacher should know / R. L Oxford. – New York, 1990. – 139 p.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2009 р.

